

Henri Boyer, *Pour un traitement interdisciplinaire des représentations et idéologies sociolinguistiques*, Paris, L'Harmattan, ISBN: 978-2-336-42037-0, 2024, 214 p.

La începutul anilor '90 ai secolului trecut, fiind invitat de Universitatea „Ștefan cel Mare” pentru a ține o serie de conferințe, pe teme ca limbajul tinerilor francezi sau discursul mediatic, profesorul Henri Boyer i-a cucerit cu minunatul său șarm oratoric pe studenții și profesorii de la Litere înainte ca lucrările sale științifice – *Éléments de sociolinguistique* (Boyer 1991), *Introduction à la sociolinguistique* (Boyer 2001) sau *Nouvelle introduction à la didactique du français langue étrangère* (Boyer et al. 1990) – să le devină repere fundamentale în multe dintre investigațiile lor din domeniul filologic sau didactic.

Volumul *Pour un traitement interdisciplinaire des représentations et idéologies sociolinguistiques*, publicat în 2024 de editura L'Harmattan, reprezintă, în mod evident, o decantare a rezultatelor studiului de câteva decenii consacrat de Henri Boyer unor concepte teoretice (*représentare, stéréotip*) și realități lingvistice (diglosie, naționalism lingvistic) ce impun abordări interdisciplinare, făcând numeroase trimiteri la articole și cărți anterioare (de exemplu, Boyer 2003, Boyer 2007, Boyer 2008) în care acestea au fost analizate detaliat. Cele unsprezece capitole constitutive ale volumului reflectă, dincolo de competența științifică și acuitatea intelectuală ale unui cercetător experimentat, dorința sa pasionată, profund umană, empatică, de a înțelege și explica resorturile care determină succesul sau eșecul comunicării în diferite spații și comunități.

Sintetizând teoriile ale unor sociolingviști reputați și rafinându-le pe ale sale, Henri Boyer lămurește în primul rând sensul pe care îl dă noțiunilor de *représentare, stéréotip* și *stéréotipizare*, în strânsă legătură cu perspectiva sa asupra imaginarului etnosociolingvistic și definirea *ideologiei*. Ideologia este, în opinia lui (Boyer 2024: 10), o construcție sociocognitivă fondată pe un ansamblu limitat sau mai puțin limitat de reprezentări, cu scop dominant (vădit sau ocultat), propunând o anumită viziune asupra lucrurilor și dând legitimitate unor discursuri performative sau normative, prin urmare unor practici individuale și acțiuni colective, în vederea cuceririi sau exercitării puterii – nu numai politice, ci și culturale, spirituale –, sau măcar în vederea obținerii unui impact în cadrul comunității vizate sau în raport cu alte comunități. Imaginarul colectiv (numit noțiune „cameleon”, v. Boyer 2024: 11), putând corespunde uneia sau mai multor ideologii, se bazează pe consensul construcțiilor imaginare individuale ale membrilor unui grup, fiindu-i asociate reprezentări și stereotipuri. Reprezentările sunt imagini împărtășite, cu funcții în circumscrierea „bunului simț”, în stabilirea unor norme, în menținerea identității sociale și a echilibrului sociocognitiv legat de aceasta. Cât despre stereotip, acesta e descris ca un fel de reprezentare pe care notorietatea, frecvența, simplitatea au impus-o ca pe-o evidență, cu semnificație reductoare, univocă și cu o mare stabilitate a conținutului. Stereotipizarea, adică fixarea

reprezentărilor al cărei produs este stereotipul – economic, stabil, consensual, deci rentabil din punct de vedere comunicațional –, e percepută ca proces sociocognitiv ineluctabil în edificarea relațiilor din diversele comunități umane (Boyer 2024: 19-20). Henri Boyer mai precizează:

Pour ma part, je fais l'hypothèse d'un fonctionnement sociocognitif analogue de la représentation et du stéréotype, sur la base de la contribution au *confort identitaire et communicationnel des membres d'un groupe ou/et d'une communauté*. Simplement, dans le cas de la *représentation*, la structure doit être envisagée comme complexe et dynamique, et le partage fonctionnel entre le *noyau central* et le *système périphérique* comme fondamental pour assurer la pertinence sociocognitive, mais aussi la souplesse d'usage de ladite *représentation*. Dans le cas du *stéréotype*, cette souplesse aurait disparu au profit de la pertinence pragmatique. En fait, la structure du stéréotype ne ferait plus un partage fonctionnel entre *noyau central* et *système périphérique* (comme si le *noyau* avait absorbé le *système périphérique*) : pour une efficacité maximale, elle serait réduite à un ensemble figé (et donc forcément limité) de traits, totalement solidaires et donc en définitive, selon les degrés divers, aléatoires en discours. (Boyer 2024: 18-19)

[În ceea ce mă privește, formulez ipoteza unei funcționări sociocognitive analoage a reprezentării și stereotipului, pe baza contribuției lor la *confortul identitar și comunicațional al membrilor unui grup sau/și ai unei comunități*. Doar că, în cazul *reprezentării*, structura trebuie văzută ca fiind complexă și dinamică, iar distribuția funcțională între *nucleul central* și *sistemul periferic* ca fundamentală pentru asigurarea pertinentei sociocognitive, dar și a supleței de utilizare a susnumitei *reprezentări*. În cazul *stereotipului*, această suplețe va fi dispărut în beneficiul pertinentei pragmatice. De fapt, structura stereotipului nu va mai fi făcând distribuția funcțională între *nucleul central* și *sistemul periferic* (ca și când *nucleul* ar fi absorbit *sistemul periferic*): pentru o maximă eficiență, ea va fi fiind redusă la un ansamblu compact (prin urmare, inevitabil limitat) de trăsături, complet solidare și deci, în definitiv, în grade diferite, aleatorii în discurs. (t.n.)]

Contribuția esențială pe care o are comunicarea mediatică la procesul de stereotipizare este clar subliniată de Henri Boyer. Ca și alți cercetători, el constată că principiul empatiei căruia îi este supus acest tip de comunicare determină apelul frecvent la stereotipuri și, prin urmare, răspândirea și trăinicia lor. (De altfel, orice comunicare se bazează pe existența unor reprezentări și opinii împărtășite, dar mass-media are în mod special nevoie de simplificări pentru a ajunge la un public cât mai larg.) Deși, în anumite situații, televiziunea, de exemplu, a propus discursuri problematizante care mizau mai degrabă pe complexitatea reprezentărilor proteiforme, se pare că acestea tind să fie neglijate în favoarea stereotipurilor, mai ușor de gestionat: în sprijinul acestor idei, Henri Boyer (2024: 21) amintește excelenta „radiografie” realizată împreună cu Guy Lochard, publicată în 1998, *Scènes de télévision en banlieues. 1950-1994* (Boyer et al. 1998).

Alte „radiografii” revelatoare pentru interesul constant arătat de Henri Boyer problematicii complexe a conexiunii între reprezentări, stereotipuri și ideologii sunt prezentate în acele capitole din *Pour un traitement interdisciplinaire des représentations et idéologies sociolinguistiques* în care se abordează caracteristicile specifice ale diglosiei în spații culturale diferite, mai precis în Catalonia, Galicia, Paraguay sau Elveția germanofonă. Modul în care stereotipizarea ambivalentă (care reflectă două tipuri de atitudine, antagonice – pozitivă sau negativă –, față de anumite realități) se dovedește a fi un indicator concludent pentru conflictele legate de statutul limbilor în anumite comunități

beneficiază de o interpretare fină și detaliată din partea lui Henri Boyer, preocupat, în mod mai mult sau mai puțin explicit, de elementele care ar putea influența reușita unor politici lingvistice menite să păstreze în patrimoniul spiritual al comunităților și umanității limbile „dominate”, „minore”.

Nu e uimitor faptul că Franța și diversitatea ei lingvistică ocupă un loc privilegiat în anchetele cercetătorului francez, dat fiind impactul pe care tratarea de către decidenți (autorități administrative sau culturale) a graiurilor, dialectelor, limbilor îl poate avea la nivel social, dar și la nivel personal. Lectura cărții publicate de Henri Boyer în 2024 permite înțelegerea multitudinii de nuanțe pe care le poate îmbrăca relația individului cu limba sau limbile pe care le utilizează și a influenței exercitate de această relație asupra societății căreia îi aparține. Conceptul de naționalism lingvistic, pus în relație cu cel de identitate, dar și cu idei ca cele de loialitate, rezistență sau reziliență lingvistice, se bucură de o atenție deosebită în lucrarea lui Boyer.

Specialiștii din domeniul didacticii limbii franceze ca limbă străină pot găsi și ei în paginile acestei lucrări o sinteză a perspectivei lui Henri Boyer asupra rolului abordării reprezentărilor și stereotipurilor (concretizate mai ales în discursurile mediatiche, fie ele de tip informativ-explicativ sau publicitar) în procesul de predare-învățare cu scopul eficientizării demersurilor de sesizare a particularităților imaginarului etnosociolingvistic asociat cu o anumită civilizație, de încurajare a acceptării alterității și, prin urmare, de dezvoltare a competenței interculturale.

Volumul *Pour un traitement interdisciplinaire des représentations et idéologies sociolinguistiques* pune excelent în valoare, pe de-o parte, ideile semnificative ale unor sociolingviști relevanți (de exemplu, nu mai puțin de nouă publicații ale lui Carmen Alén Garabato, specialistă în studiul limbilor din Galicia, sunt luate în considerare pentru afinarea situației diglosiei în această regiune europeană), iar, pe de altă parte, concluziile cercetărilor consecutive ale lui Henri Boyer, observator fin și atent al relațiilor între limbi și comunități, între teorii și practici lingvistice. Volumul atrage atenția cititorului nu numai asupra subtilelor diferențe care fac necesare distincții teoretice cum ar fi cea dintre *reprezentare* și *stereotip*, ci și, mai ales, asupra diversității atitudinilor și comportamentelor oamenilor, comunităților și administrațiilor în raport cu limbile pe care le au sau nu în partaj și a căror gestionare lasă urme în existențele lor. Selecția de citate și de fragmente de interviuri făcută de autor e aproape emoționantă în sensul în care ea face ca vulnerabilitatea ființei umane în conexiunea ei cu limbajul să transpară printre rândurile textului, iar dificultatea de a concepe o politică aptă să permită și să încurajeze exploatarea în armonie a limbilor să pară un obstacol greu de depășit. Totuși, datorită numeroaselor comparații între diversele societăți din punctul de vedere al exploatării stereotipurilor sau al managementului situației de diglosie, Henri Boyer sugerează soluții de rezolvare a acelor conflicte lingvistice periculoase care pot duce la aneantizarea identității individuale sau sociale.

BIBLIOGRAFIE

- Boyer *et al.* 1990: Henri Boyer, Michèle Butzbach-Rivera, Michèle Pendants, *Nouvelle introduction à la didactique du français langue étrangère*, Paris, CLE International.
- Boyer 1991: Henri Boyer, *Éléments de sociolinguistique*, Paris, Dunod.
- Boyer *et al.* 1998: Henri Boyer, Guy Lochard (avec la participation d'André Bercoff), *Scènes de télévision en banlieues. 1950-1994*, Paris L'Harmattan.
- Boyer 2001: Henri Boyer, *Introduction à la sociolinguistique*, Paris, Dunod.
- Boyer 2003: Henri Boyer, *De l'autre côté du discours. Recherches sur le fonctionnement des représentations communautaires*, Paris, L'Harmattan.
- Boyer 2007: Henri Boyer (dir.), *Stéréotypage, stéréotypes: fonctionnements ordinaires et mises en scène*, Paris, L'Harmattan (5 tomes).
- Boyer 2008: Henri Boyer, *Langue et identité. Sur le nationalisme linguistique*, Limoges, Lambert-Lucas.

Simona-Aida MANOLACHE

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România
simonamanolache@litere.usv.ro